Year: 2016
Volume: 6
Issue: 1

Journal of Current Researches on Business and Economics
(JoCReBE)
ISSN: 2547-9628

www.stracademy.org/jocrebe

Independent Regulatory Authority's Role in Accumulation-Privatization Relations*

Hatice AZTİMUR[1]

Keywords
Independent Regulatory Authority, Privatization, Accumulation.

Abstract
Turkey, carried out many reforms to seperate politics and economics from each other and to reduce the impact of the politics on the economy after the 1999 and 2001 crisis. It created the legal basis of this reform which is known as 15 laws in 15 days. Reform processes which took place in legal regulations have been realized by forming new independent regulatory authority institutions and re-constructing the present intitutions. During this period independent regulatory authorities acted a vital part in forming the capital accumulation process particularly in meeting the need of revising foreign capital due to the expectations of capitalist class. Privatization has been evaluated as one of the major tools of neo liberal politics in Turkey after 1980. The application of privatization has come to a rapid phase after founding independent regulatory authority institutions. The purpose of this study is to examine the function of the independent regulatory authority institutions during this rapid phase of privatization in relation with the logic of capital accumulation.

Birikim Özelleştirme İlişkisinde BDK'ların Rolü

Anahtar Kelimeler
Bağımsız Düzenleyici Kurullar, Özelleştirme, Sermaye birikimi

Özet
Türkiye, 1999 ve 2001 krizlerinden sonra siyasetin ekonomi üzerindeki etkilerini azaltmak, siyaset ve ekonomiyi birbirinden ayırmak üzere pek çok reform gerçekleştirdi. Kamuoyunda 15 günde 15 yasa olarak anılan hızlı yasalaştırma süreci bu reformların yasal zeminini oluşturdu. Yasal düzenlemelerde yer verilen reform adımları kısa sürede yeni Bağımsız Düzenleyici Kurumlar'ın (BDK) oluşturulmasıyla ve mevcut olanların yeniden yapılandırılmasıyla hayata geçirildi. Bu yeni dönemde BDK'lar, sermaye birikim sürecinin kapitalist sınıfın beklentileri doğrultusunda yeniden biçimlendirilmesinde, özellikle yabancı sermayenin yeniden değerlenme ihtiyacının karşılanmasında önemli bir fonksiyonu yerine getirmişlerdir. Özelleştirme ise Türkiye'de 1980 sonrası neo liberal politikanın en önemli uygulama araçlarından birisi olarak değerlendirilmiştir. Özelleştirme uygulaması BDK'ların oluşturulması ile birlikte hızlı bir evreye girmiştir. Bu çalışmanın amacı, BDK'ların özelleştirmenin daha hızlı gerçekleştiği evrede karşıladığı fonksiyonu sermaye birikiminin mantığı ile ilişkilendirerek incelemektir.

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi SBE'nde 2012 yılında yazılmış olan "Türkiye'de Özelleştirme Süreçleri: Sermaye Eğilimleri Üzerinden Bir Analiz" başlıklı tezden türetilmiştir.

[1] Corresponding Author. Yrd. Doç. Dr., Harran University, Faculty of Economics&Administrative Sciences, Department of Economics, osetian100@yahoo.com

1. Giriş

Kamu/devlet açısından en önemli araçları "özelleştirme" ve "kuralsızlaştırma" olan neoliberal politikaların temel referansı devletin küçültülmesi ve serbest işleyen bir piyasanın oluşturulmasıdır. Erken kapitalistleşmiş ülkelerde 1970'lerin sonundan itibaren uygulanmaya başlanan özelleştirme pratikleri 1980'li yıllarda geç kapitalistleşmiş ülkelere de yayılmıştır. Geç kapitalistleşmiş bir ülke olan Türkiye'de sermaye birikiminde yeni bir aşamaya geçiş için koşulların oluşması yanında dâhil olunan sistemdeki konjonktürel gelişmeler 1980 yılında birikim stratejisinin değiştirilmesi sonucunu yaratmış ve 1960-1980 yılları arasında sürdürülen içe dönük birikim stratejisi yerini dışa dönük birikim stratejisine bırakmıştır. 1980'de gerçekleştirilen yapısal dönüşüm sonrasında uygulanmaya başlanan özelleştirmeler kamunun dönüşümü ve dolayısıyla sermayenin kendini yeniden üretmesinin koşullarını yaratmıştır.

1980 sonrasında dışa dönük birikim stratejisine geçilirken devletin sermaye birikimi içindeki rolünde de önemli bir değişiklik olmuştur. Devlet birikim sürecinde sermaye sınıfına desteğini sürdürürken bu desteğin koşulları değişmiştir. 1980'den 1990'lı yılların sonlarına kadar uygulanan deregülasyon/kuralsızlaştırmalarla devletin yapısı değiştirilirken özelleştirmelerle kendi başına işleyen "piyasa" daha etkin bir hale getirilmiştir. Ancak, kendi başına işleyen piyasanın etkinsizliği sonucunda 2000'li yıllar yeniden düzenleyici olarak devleti ortaya çıkarmış ve bu fonksiyonu yerine getirecek mekanizmaların inşası hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Özelleştirme Türkiye gibi geç kapitalistleşmiş ülkelerde sermaye birikim zorunluluğuna bağlı olarak kamu ve sermaye arasındaki ilişkilerdeki değişimler sonucu uygulanmaya başlamıştır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu geç kapitalistleşmiş ülkeler 1970'li yılların sonunda döviz biçiminde para sermaye ihtiyacından kaynaklanan bir kriz ortamına girmiştir. İçe dönük birikim döneminde belirli bir olgunluğa ulaşan sermaye sınıfının uluslararası sistemle daha geniş ölçekte eklemlenme taleplerinin etkisi ve aynı zamanda sistemin kredi mekanizmalarını işleten uluslararası örgütlerinin özelleştirmeyi özellikle 'tavsiye' etmeleri sürecin geç kapitalistleşen ülkeleri de içerecek biçimde işlemesini hızlandırmıştır. Türkiye'de başlangıçta birikimin sürdürülmesi zorunluluğuna bağlı olarak gerçekleştirilen ancak süreç içinde sermaye birikiminin gelişmesine ve kapitalist sistemle eklemlenmenin genişleyerek sürdürülmesine bağlı olarak özelleştirme uygulaması da genişletilerek sürdürülmüştür. Bu süreçte sermaye birikiminin koşullarını yaratan devletin dolayısıyla kamu yönetiminin yeniden yapılanması, sermayenin sürekli yeni değerlenme alanlarına duyduğu ihtiyaç üzerinden gerçekleşmiştir.

Yeniden yapılanmanın hızlıca hayata geçirildiği 1980 sonrası süreç devletin konumu üzerinden değerlendirildiğinde iki dönem üzerinden gidildiği görülmektedir. Devletin verili düzenlemelerinin ortadan kaldırılmasını temel hedef olarak belirleyen kuralsızlaştırma (deregülasyon) evresinde amaç sermayeye yeni kârlı alanların açılmasıdır. 1980'lerde başlayıp 1990'ların ortasına kadar devam eden bu süreçte özelleştirme uygulamalarının ciddi bir metalaştırmaya hizmet ettiği görülmektedir. 1990'ların sonlarından itibaren ise devlet, sistemin yeni dönem ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenleyici bir pozisyon kazanmıştır. Bu

dönemdeki devletin düzenleyici rolü, piyasanın serbest işleyişine halel getirmezken özelleştirmeler de ivme kazanarak devam etmiştir.

2. Sermaye Birikim Sürecinde Devletin Rolü/Literatür Okuması

Tarihsel olarak devlet, kapitalizmin gelişmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Sermaye birikim sürecinin kesintisiz işleyebilmesi devletin aldığı pozisyonla yakından ilişkilidir. Devletin uyguladığı iktisadi ve sosyal politikalar, gerek sermaye gerekse işçi sınıfı ile olan ilişkisi hakkında bilgi verir. Devlet, siyaset kurumu aracılığıyla aldığı iktisadi kararları ile birikimin sorunsuz gerçekleşmesine hizmet ederken, baskı ve şiddet aygıtı marifetiyle birikim sürecinde değerin yegâne yaratıcısı olan emeği disiplin altına almaya çalışır. Devlet, sermaye birikim sürecinde teşvikler, transferler, vergi politikaları ve mülkiyet yasalarının düzenlenmesi gibi fonksiyonları yerine getirmek suretiyle önemli bir rol oynar. Yasama gücünü elinde bulunduran devletin yeni yatırım kararları alması ve alınan bu kararları hayata geçirmesi kendisini sürekli yeniden üretmek ihtiyacında olan sermaye ile ilişkilerinin şekillenmesinde kritik bir öneme sahiptir. Burada sermayeden kasıt genel olarak sermayedir. Sermaye fraksiyonları arasındaki çelişki ve devletin tekil sermayelerle kurduğu ilişki ayrıca sorgulanmaya muhtaçtır. Devlet, genellikle egemen sınıfın belirlemeleri dolayında hareket etmesine rağmen, egemen sınıfın her bir fraksiyonunun kısa erimli çıkarlarının ötesinde daha yapısal değişkenler doğrultusunda kararlar alır (Ercan 2000: 5).

Kapitalist sistemi diğerlerinden ayıran en önemli belirleyenlerden birisi üretim araçlarının özel mülkiyetidir. Kapitalistler ekonomik iktidarlarını ve mülkiyet üzerindeki egemenliklerini sağlama almak, birikime elverişli şartları ve toplumsal düzeni korumak için eninde sonunda devletin baskısına ihtiyaç duyarlar (Wood 2006: 156). Devletin özel mülkiyeti yasalarla belirleyip sürekliliğini sağlamak için baskı aygıtlarını kullanıyor olması bizim konumuz açısından daha yakından incelenmeyi gerektirmektedir. Özelleştirme kapitalist sistem içinde 1980 sonrası dönemde yoğunluklu olarak öne çıkan bir uygulama gibi görünse de aslında sistemin temel dayanağı olan üretim araçlarının özel mülkiyetinin yeniden düzenlenmesinden başkaca bir şey değildir. Mülkiyete ilişkin yasaların düzenleyicisi olan devletin, birikim sürecinin gerekleri doğrultusunda mülkiyet biçimlerini yeniden düzenleyebiliyor olması ona özelleştirme politikalarının uygulanmasında da ayrıştırıcı bir rol yüklemektedir. Özelleştirmeye bu açıdan bakıldığında, kamu adına işletilen varlıkların ve ortak malların yeni mülkler biçiminde özel sektöre aktarılmasında, yeni kâr alanları yaratılmasında devletin sürece ne kadar içkin olduğu açıkça görülmektedir.

Devlet-özel sektör karşıtlığını devletin etkinsizliği ve bireysel özgürlükler üzerine kuran liberallere göre devlet ekonomide oyunun kurallarını belirleyip oyuncular arasındaki çatışmaları çözecek bir hakem rolündedir. Bu nedenle devletin ekonomide faal olarak görev alması verimsiz ve etkinsiz bir durumu ortaya çıkaracaktır. Kapitalist sistem 1970'lerde sermaye fazlalarının kârlı yatırım alanı bulamadan atıl olarak kalması sonucu ortaya çıkan aşırı birikim ve dolayısıyla değersizleşme kriziyle karşı karşıya kalınca, sermaye birikiminin önünün açılması, tek tek ülke ekonomilerinin dünya piyasası ile finansal ve ticari serbestleşme temelinde yeni bir eklemlenme sürecine girmesinin yolunu açmıştır. Ülkelerin siyasi ve hukuki sistemlerinin buna uygun olarak yeniden yapılandırılmasını

hedefleyen neoliberal politikalar bu aşamada devreye girmiştir (Bedirhanoğlu 2009: 44). Neoliberal politikaların temel düsturu ekonomik sistem içinde çok geniş yer kapladığı ileri sürülen devletin hacminin küçültülmesidir. Bu amaçla hazırlanan reçetelerde öne çıkarılan politik önerme, devletin özelleştirmelerle piyasadan çekilmesi, kuralsızlaştırmalarla da piyasaya müdahale yolunun kapatılmasıdır. Çünkü neoliberallere göre ekonomik ya da toplumsal bir sorunu çözmek için devlet tarafından alınan her önlem yararlı olmaktan çok zararlı sonuçlar yaratacaktır (Vergara 2006: 183). Öte yandan devletin piyasayı düzenleme fonksiyonu tıkanmış olduğundan müdahaleci politikalar her zaman verimsizliğe yol açacaktır (Ohno 2004: 135). Devletin KİT'ler aracılığı ile piyasaya müdahalesinin engellenmesi deregülasyon ve özelleştirme uygulamaları ile gerçekleştirilebilecektir. Bu uygulamalar liberallerin savunduğu rekabetçi serbest piyasanın oluşturulmasının yolunu açacaktır.

Hayek KİT'lerin özelleştirilmeleri gerektiğini vurgularken buna gerekçe olarak hükümetlerin kamu teşebbüslerine yardım için baskı güçlerini özellikle vergileme gücünü kullanmalarını gösterir. Hükümetler kamu teşebbüslerine kaynak aktarmak suretiyle onların durumunu fiili bir monopole çevirecektir. Bunu önlemenin yolu devletin kendi girişimlerine sağladığı destekleme ve transfer gibi avantajları özel girişimlere de sağlamasıdır. Ancak bu şartların devletçe sağlanması imkansız olduğundan, piyasada rekabeti bozucu bir faktör olan kamu girişimleri özel kesime devredilmelidir (Yay 1993: 74-5).

Hayek'in rekabetçi piyasa savunması, piyasa kurumlarının diğer kurumlardan çok daha iyi bir şekilde toplumun tüm bireyleri arasında yayılmış bilgiden yararlanabileceği tezine dayanır. Bu bilgi çeşitli nedenlerle bir merkezi otorite tarafından belirli amaçların gerçekleştirilebilmesi için yeterince başarılı bir şekilde toplanamaz bir araya getirilemez ve kullanılamaz. (Yay 1993: 59). Hayek'in piyasayı savunmasının temelinde piyasanın servet yaratmadaki etkinliği değil mevcut alternatif kurumlara nazaran tercihlerin koordinasyonunu zora başvurmaksızın sağlama aracı olarak üstünlüğüne dayanır. Kısacası piyasadan yana olmak, servet ya da refahla değil özgürlükle ilgili bir tavırdır (Gray 1989'dan aktaran Yay 1993: 71). Hayek'le paralel görüşlere sahip olan Friedman da piyasayı özgürlükle ilişkilendirerek değerlendirir. Ona göre özgürlük ve piyasa arasında doğrudan bir ilişki vardır piyasaya düzenleyici müdahalelerin olması özgürlüklerin dolaylı olarak yaşanmasına yol açacaktır. Serbest piyasa karşıtı tezlerin altında yatan şey özgürlüğe olan inanç eksikliğidir (Friedman 1982: 12-15).

Özelleştirmeye kurumlar üzerinden yaklaşan kurumsalcılar mülkiyet ve verimlilik ilişkisini öne çıkarmaktadırlar. Yeni Kurumsalcıların geliştirdikleri bu teorilerde kamu mülkiyetinin verimsizliği öne çıkarılmaktadır. Özel mülkiyetin kamu mülkiyetinden daha verimli sonuçlar yaratacağı tezi Kamu Tercihi Teorisi, Vekalet Teorisi/(Agency Theory) ve Mülkiyet Hakları Teorisi temsilcilerince savunulmaktadır (Cuervo-Villalonga 2000: 582, Adams-Mengistu 2008: 80)[2]. Kurumsalcılara göre bir özelleştirme programının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi buna uygun kurumların oluşturulmasıyla mümkün olacaktır. Bununla birlikte kurumların etkinliği kritik biçimde faaliyet gösterdikleri iç ve dış ortamlara bağlıdır. Yasal, kurumsal ve siyasi ortam ve bu ortamların birbiri ile karşılıklı ilişkileri bir özelleştirme programının başarısı veya ilerleme hızını açıklamakta kritik bir öneme sahiptir (Ercan-Öniş 2001: 111). Kurumsalcı yaklaşımı çalışmanın konusu açısından önemli kılan Türkiye'nin özelleştirme sürecinde daha hızlı ve büyük ölçekli özelleştirmelerin gerçekleştiği 2001 sonrası dönemi değerlendiren yaklaşımlarıyla ilgilidir. Kurumsalcılara göre, özellikle kamu ve özel sektörün işbirliği biçiminde gerçekleştirilen özelleştirmelerde uygulamanın önünü açacak kurumsal düzenlemelerin yapılması sürecin hızlanmasında etkili olmuştur. Kurumsalcılara göre sistemin dönüştürülmesi kurumların dönüşümünü sağlayacak reformlarla gerçekleştirilebilecektir. Kurumların mevcut yapısı dönüşümün önündeki en önemli engeldir. Kurumsalcılara göre kurumların önemi onların dönüşüm önünde engel oluşturan olumsuz nitelik taşımalarından kaynaklanmaktadır (Neale 1988) ve reformlar kurumların yapısının dönüştürülmesini sağlayacaktır.

Marksist yazında devlet üzerinden yürütülen tartışmalar, devleti sermaye birikim sürecinde sermaye sınıfının aracı olarak gören klasik Marksist yaklaşımla, devleti göreli olarak özerk bir yapı olarak değerlendiren yaklaşımlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Miliband, Marx ve Engels'in Alman İdeolojisi'nde burjuvazinin artık bir zümreyi değil bir sınıfı temsil ettiğine vurgu yaparak, devlet ve burjuva sınıfı arasındaki ilişkiselliği şöyle aktarır; "… burjuvazi, kendisini, bundan böyle yerel çapta değil ulusal çapta örgütleme ve ortalama çıkarlarına genel bir biçim verme zorunluluğunda görür. Bu genel biçim devlettir. Ve burjuvazinin hem iç hem dış amaçlarla, mülkiyetlerinin ve çıkarlarının karşılıklı güvencesi için zorunlu olarak benimsediği örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir"(Miliband 1989: 14). Clarke'a göre ise, birikim ve meşrulaştırma işlevleri arasındaki çelişki devleti devlet yapan temel çelişkilerdendir. Devlet her sınıflı toplumda sömüren sınıftan kurumsal olarak ayrıdır. Onunla dışsal bir ilişki içindedir. Devletin sınıf kavramıyla

[2] James M. Buchanan tarafından geliştirilen Kamu Tercihi Teorisi'nde piyasa ekonomisinin başarısızlığı tezine karşı kamu ekonomisinin başarısızlığı tezi savunulmuştur. Bu teorinin temel argümanı bireylerin iktisadi kararlarında olduğu gibi politik tercihlerinde de rasyonel olduğu ve fayda maksimizasyonu peşinde koştuğudur. Devlet adına faaliyet gösteren bireylerin yetkileri sınırlandırılmamışsa, bireyler kamu ekonomisindeki tercihlerinde de özel çıkarlarını maksimize etme eğiliminde olurlar. Vekalet Teorisi taraftarlarına göre hem özel sektörde hem kamu sektöründe yöneticiler kendi faydalarını kurum ve sahiplerin faydasının önünde görürler. Özel sektörde içerden ve dışarıdan yöneticileri denetleyecek mekanizmaların varlığı verimliliğin gerçekleşmesine yol açarken kamu sektörü bu mekanizmalardan mahrum olduğu için verimsiz çalışır (Cuervo-Villalonga 2000: 582). Mülkiyet Hakları Teorisinde ise, bireye kaynaklardan gelir elde etme ve kullanma hakkını veren ve gönüllü olarak diğerlerine kaynak transferi yapmasına yol açan şey özel mülkiyet hakkına sahip olmasıdır. Teoriye göre kamu ve özel girişim arasındaki temel fark kamu malının sahipsiz olmasıdır. Kamu mallarının sahipsiz olması onların yönetim ve denetiminin eksik kalmasına dolayısı ile verimsiz olmalarına yol açacaktır (Adams-Mengistu 2008: 80, Hanke).

aynı soyutlama düzeyinde yaklaşılmasıdır sıkıntıya sebep olan. Mesele devleti bir ve aynı anda hem bir sınıf devleti hem de kapitalist sınıftan ayrı bir kurum olarak açıklama meselesidir. Clarke'a göre devletin birikim sürecindeki tarafsızlığı görüngü düzeyindedir. Görüntüdeki nötrlük devletin asal bir özelliği değil, sermaye egemenliğinin devlet aracılığı ile etkili kılındığı fetişleştirilmiş biçimin bir özelliğidir. Devlet sermayenin görüntü düzeyindeki biçimlerinden şu veya bu şekilde türetilmek yerine sermayenin yeniden üretimini kuşatan sınıf mücadelelerinin çözümlenmesinden türetilmelidir. Devletin asal özelliği, onun sınıfsal niteliğidir. Onun özerkliği, sınıf mücadelesindeki rolünün yüzeyde yer aldığı görünür biçimdir (Clarke 2004: 228).

Poulantzas devleti toplumsal bir ilişki olarak görürken devlet aygıtını devlet erkine indirgeyen ve devleti tümüyle araçsal yönden kavrayan yaklaşımı reddeder. Devletin sermayenin bir aracı olması halinde sermayenin bu devletten sonsuz memnun olması gerektiğinden hareketle devletle sermaye arasındaki çelişkilere işaret eder. Üstelik sermaye her başı sıkıştığında devlete ve onun korumasına ihtiyaç duyuyorsa bu da devletin araç olmadığının delilidir (Poulantzas 2004: 13). Devletin göreli özerkliği elinde tutması, onun egemen sınıfların siyasi birliğini oluşturmadaki rolünü oynayabilmesinde anlam kazanır. Bu kapitalist devletin kurucu özerkliğidir (Poulantzas 2004: 141). Poulantzas'a göre devlet ve onun icracı kanadı siyaset farklı biçimlerde olmakla birlikte üretim ilişkileri içinde ve böylece de onların yeniden üretiminde her zaman kurucu olarak mevcut olmuştur. Buradan hareketle devletin ekonomi içindeki yeri üretim ve yeniden üretim aşamalarındaki kurucu mevcudiyetinden ibarettir (Poulantzas 2004: 18). Emek gücünü emekçiden ayırarak bir meta haline getiren ve emek fazlasını artı değere dönüştüren kapitalist üretim ilişkilerinin bu süreci yaratmadaki belirgin yapısı, devlet ve ekonominin münasebetleri bağlamında, devletin ve ekonominin uzamlarının görece ayrılmasına da izin verir. Kapitalist sistemin başlangıcından bu yana üretim ilişkilerinin değişimine bağlı olarak, devlet ekonomi ilişkilerinin özü, devletin üretim ilişkileri içindeki yerinin dönüştürülmüş biçimleridir ki bu yer de kurucu unsur olarak kapladığı yerdir. Poulantzas'a göre devletin sermaye birikimi ve yeniden üretimi içindeki rolü, hem devletin hem de ekonominin kendi uzamlarının bizatihi değişimi içinde yer almaktadır. Daha öncesinde marjinal olan pek çok alanın sermayenin yeniden üretilip değerlendiği alanın genişletilmesi ve dönüştürülmesi üzerinden bakıldığında devletin bu alanlardaki rolü yeni bir anlam kazanır (Poulantzas 2004: 185).

Devletin sistem içindeki yerine ilişkin tartışmalarda Clarke'ın da dikkat çektiği ve üzerinde durulması gereken gerçeklik devletin birikim ve meşruiyet fonksiyonlarından kaynaklanan çelişkiyle ilişkidir. Devlet meşruiyetini sağlamasının gereği olarak sınıflar üstü bir konuma kodlanmak zorundadır. Buradan bakınca devlet hem sermaye hem de işçi sınıfına eşit uzaklıkta duruyormuş gibi bir görüntü yaratmaktadır. Ama aynı zamanda kendi varoluşunu da belirlediği birikim fonksiyonunu da yerine getirmek zorunda olan bir devlet gerçeği apaçık ortadadır. Bu ikinci fonksiyon devletin sınıf tavrının açığa çıkmasına yol açmaktadır. Birikim ve birikimin sürekliliğinin sağlanması devlet ile sermaye sınıfı arasında karşılıklı ve birbirini besleyen bir ilişkiyi kurgular ve bu ilişki sürekli kendisini yeniden üretir. Bu ilişki üzerinden bakıldığında devletin kamusal

üretim süreçlerini özelleştirmesi de birikim sürecinin ulaştığı aşamadan bağımsız düşünülemez. Birikim sürecinin genişleyerek kendini yeniden üretmesinin bir gereği olarak bu alanların sermayeye bırakılması devletin doğasında olan bu temel çelişkinin bir sonucudur.

3. Sermaye Birikiminin Dönüşümünde Devlet ve Özelleştirme

Devlet hem kapitalist kurumsal düzenlemelerin benimsenmesini sağlayarak, hem de sermaye birikimine temel oluşturmak üzere varlıkları özelleştirerek ya da devletleştirerek birikim sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Harvey 2004: 78). 1980 sonrası süreç incelendiğinde pek çok ülkede devletin neoliberal politikalar çerçevesinde daha önce iktisadi olarak etkinlik gösterdiği alanlardan birikimin önünü açmak üzere çekildiği gözlenmektedir. Bu aslında şaşırtıcı bir durum değildir. Piyasanın türü (sosyal veya serbest) ne olursa olsun oluşturulması ve işlemesi etkin ve dolayısıyla güçlü bir devletin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Serbest piyasa, işleyişin önündeki engellerin kaldırılması için devlete ihtiyaç duyarken, sosyal piyasa da kurumsal yapıların kurulması ve işletilmesi için devlete ihtiyaç duyar (Gamble'dan aktaran Bedirhanoğlu 2009: 46).

1980 sonrası devletin ekonomideki konumu Washington Konsensüsü ile somut şeklini bulan neoliberal politikalar çerçevesinde belirlenmiştir. Sistemin yeniden yapılanması sürecinde devlet müdahalesi, piyasanın işleyişinin önündeki en büyük engel olarak tanımlanmıştır. Neoliberal politikanın temel öncelikleri serbest işleyen piyasa koşullarını yaratacak düzenlemeleri içermektedir. IMF'nin "stand by" anlaşmaları ve Dünya Bankası'nın şartlı "yapısal uyum" kredileri ile hayata geçirilen bu düzenlemeler; ticari serbestleşme, faiz oranlarının serbestleştirilmesi, rekabetçi döviz kuru, kamu harcamalarının yüksek getirili alanlara yönlendirilmesi, doğrudan yabancı sermaye girişinin önünü açacak düzenlemelerin yapılması, arz yanlı iktisadın temel önermelerinden olan vergi oranlarının düşürülmesi suretiyle vergi gelirlerinin artırılması, özelleştirmeler eliyle devletin piyasadan çekilmesi, kuralsızlaştırmalar ile pazara giriş ve çıkışların önündeki engellerin kaldırılması ve mülkiyet haklarının güvenceye alınması, başlıklarıyla sıralanabilir (Akçay-Türkay 2006: 52). Bütün bu önermelerde, erken kapitalistleşmiş ülkelerde sosyal refah devletinin, geç kapitalistleşmiş ülkelerde ise içe dönük birikim politikalarının çözülmesi hedeflenirken, piyasa mitleştirilip devlet her türlü sorunun nedeni olarak görülmüştür. Bu yeni perspektifle sorunların kaynağı olan devlet müdahalesini engelleyecek en önemli araçlar özelleştirme ve kuralsızlaştırmalardır. Minimalist devlet anlayışının yaygınlık kazandığı bu dönemde kapitalist sistemin uluslararası örgütlerinden Dünya Bankası ve IMF'nin görev alanları birbirini destekler bir konuma gelmiştir. Dünya Bankası 1980 sonrasında sadece projelere verdiği kredi desteğinin ötesine geçerek yapısal uyum kredileri adı ile daha geniş kapsamlı destek sağlamaya başlamıştır. Ancak bu kredilerin kullandırılması IMF ile yürütülen stand by anlaşmalarının olumlu sonuçlanması ile mümkün olabilirken IMF ve DB eşgüdümlü hareket eder hale gelmiştir (Stiglitz 2002: 35, Gill-Law 1988: 184). Bunun yanında her iki kurumun da ülkelerin kredi taleplerini karşılarken yukarıda anılan yapısal reformların hızlıca hayata geçirilmesini istemeleri bu politikaların yaygınlaşmasına yol açmıştır. Özelleştirme ulusal düzeyden uluslar arası düzeye genişlerken özellikle IMF'nin stabilizasyon programları ve Dünya Bankasının yapısal uyum programları bu genişlemenin önünü açmıştır. 1996 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ/WTO) genel direktörü "*Biz artık ayrı ulusal ekonomiler arasındaki etkileşimin kurallarını yazmıyoruz. Biz tek bir global ekonominin anayasasını yazıyoruz.*[3]" derken bu gelişmenin altını çizmiştir.

1990'ların sonlarından itibaren devletin yeniden düzenleyici işlevlerinin düzenlendiği ikinci kuşak yapısal reformlar devreye girmiştir. Ancak bu süreçte devletin yapısında ortaya çıkan dönüşüm esas itibariyle 1980'li yıllarda başlayan reformların tamamlayıcısı niteliğindedir.

[3] 5. Biennial Convention, Building for Tomorrow, November 22-26,1999, OFL, "Privatization: Private Gain at Public Expense", p.3

2000'li yıllarda devletin ekonomik ve sosyal yaşama müdahaleleri iyice kısıtlanıp üretici konumdan uzaklaştırılırken düzenleyici rolüne vurgu artırılmıştır. Bu dönemde sermaye ve devlet ilişkileri yeni bir boyut kazanırken sermayenin realizasyon (gerçekleşme) ve volarizasyon (yeniden değerlenme) ihtiyacı uygulanacak politikaların belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Sermayenin değerlenme ihtiyacı yeni karlı alanların sisteme içerilmesine bağlıdır. Birinci kuşak reformlar kapsamında deregülasyon ve özelleştirme uygulamaları ile belli bir aşamaya ulaşan birikim süreci bu uygulamaların derinleştirilerek ve genişletilerek sürdürülmesi suretiyle yeni bir aşamaya geçmiştir. Sermayenin volarizasyon ve realizasyon zorluklarını aşması özelleştirme uygulamalarının derinleşip genişletilerek sürdürülmesi ile mümkün olacaktır. İkinci kuşak yapısal reformlar kamu mantığında ciddi bir dönüşüm yaşanmasını gerektirmiştir. Devlet ve sermayenin ilişkilerinin yeni bir evreye ulaştığı bu aşamada sermaye pek çok alanda karar süreçlerinde etkin bir konum kazanmıştır. Devlet ve sermaye arasında kurulan bu ilişki ise küresel ölçekte rekabet gücünün artırılması gerekçesine dayandırılmıştır (Bedirhanoğlu 2009: 56). İkinci kuşak yapısal reformlar çerçevesinde Türkiye pratiğinde öne çıkan gelişmelerden biri Bağımsız Düzenleyici Kurullardır (BDK). BDK'larla ilgili değerlendirme bir sonraki başlıkta verilecektir.

4. Sermayenin Karar Alma Süreçlerine İçerilmesi; Bağımsız Düzenleyici Kurullar (BDK)

1990'lı yıllar boyunca sürekli krizler yaşayan Türkiye'de 1999, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı' ile başlatılan süreç Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarında 'Acil Eylem Planı' Başlığı altında sürdürülmüştür. 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın amacı kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılması amacıyla altyapının oluşturulması olarak açıklanmış ve eski düzene dönmenin mümkün olmadığının altı çizilmiştir. Program çerçevesinde, *mali sektörün yeniden yapılanması, devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide verimliliğin ve etkinliğin artırılması, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi* biçiminde sıralanan dört ana başlığın yasal düzenlemelerle kurumsal çerçeveye kavuşturulması hedeflenmiştir (www.tcmb.gov.tr). Kamuoyunda *15 günde 15 yasa*[4] diye bilinen bu süreçte ekonomi ile siyasetin ayrılması söylemi ile devletin piyasaları düzenleme görevleri özerk üst kurullara aktarılmıştır. Özerk üst kurulların öne çıkarılması suretiyle ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesinde sermayenin denetimi artırılmış olmaktadır. Dünya Bankasının 1997 raporu ile tartışılmaya başlanan yönetişim fikri 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı' ile Türkiye'de fiili olarak uygulamaya geçirilmiş olmaktadır. Programla devletin işlevlerinin ve ekonomiye müdahalesinin azaltılmasından ziyade devletin ekonomiye müdahalesinin sermaye lehine düzenlemeler yapması biçiminde bir yeniden yapılanma ortaya çıkmıştır. Yapısal uyum sürecinin başarılı olması yapılacak reformların siyasi iktidar değişikliklerinden etkilenmemesine bağlıdır. Bir diğer ifadeyle reform sürecinin devamlılığı, siyasal süreçlerden olabildiğince soyutlanmış bir devlet tahayyülüne bağlanmıştır. Yönetişim anlayışında somutlaşan bu yapı karar alma süreçlerinde özerkleşmiş bir devleti çağrıştırmaktadır. Esasen reformların uygulanabilmesi için devlete duyulan gereklilik sonucunda reformlar bir devlet projesi haline

[4]15 Günde 15 yasa olarak kamuoyunda bilinen on beş yasa önemli bir yeniden yapılanmanın temsilcisi niteliğindedir. Anılan yasalar; Bütçe Kanunundaki Değişiklik, Görev Zararlarını Kaldıran Kararname ve Kanun, Borçlanma Yasası, Kamulaştırma Yasası, 15 Bütçe ve 2 Bütçe Dışı fonun Kapatılması İle İlgili Yasa, Kamu İhale Yasası, Merkez Bankası Yasası, Bankalar Kanunundaki Değişiklikler, İş Güvencesi Yasası, Ekonomik ve Sosyal Konsey Yasası, Sivil Havacılık Yasasındaki Değişiklik, Telekom Yasası, Şeker Kanunu, Tütün Kanunu, Doğalgaz Kanunu'dur (www.tcmb.gov.tr Erişim Tarihi: 15.10.2010).

gelmektedir (BSB 2007: 14). Değersizleşme sorununu aşmaya çalışan uluslararasılaşmış sermayelerin dünya ölçeğinde yeni karlı alanları risksiz bir şekilde kazanma isteği, devlet ve sınıf arasındaki ilişkinin kendine özgü özelliklerini bertaraf etmek üzere bir dizi uygulamayı zorunlu kılmıştır (Ercan 2004: 26). Ekonomik ve sosyal politikalar büyük ölçüde siyasal iktidarın yetki alanından çıkarılmış, bölüşüm ilişkileri köklü biçimde değişirken sermaye lehine önemli kazanımlar söz konusu olmuştur (Ataay 2007: 20). Özerk kurulların oluşturulmasında neoliberal düzenlemelere karşı oluşabilecek direnci kırmak ve karar alma süreçlerinin siyasi baskıların etkisinden arındırılması ihtiyacı önemli gerekçelerden birini oluşturmaktadır (BSB 2007: 15). Devletin ekonomideki yerinin sorgulanmasının bir sonucu olarak açığa çıkan bağımsız düzenleyici kurulların uygulamaya geçirilmesi Kepenek ve Yentürk'e göre (2010: 269), üretim yapısının değişimi ve devlete duyulan güvensizlik gibi kuramsal düzeyde iki nedene bağlanabilir. Yazarlara göre; "…*Üretimdeki nitelik değişikliği kaçınılmaz olarak piyasa süreçlerinin işlerliğinde başarısızlık yaratıyor yani serbest piyasanın işleyişi başarılı olmuyor. Piyasa başarısızlığına yol açan bu etmenlerin ortadan kaldırılması için bağımsız denetleyici kurullara ihtiyaç doğuyor. Bu kurulların oluşturulmasının bir başka gerekçesi mal ve hizmet üretemeyen devlet bunların denetimini de yapamaz ve böylece bu denetimin gerçekleşetirilebilmesi de BDK'lara kalıyor."* Ancak yazarlar IMF'nin bu kurulların oluşturulması konusundaki çabasına dikkat çekmeyi ihmal etmemişlerdir. Özerk üst kurulların yasal düzenlemelerle hızlandığı dönemde Başbakan Bülent Ecevit Türkiye'de özelleştirmenin yanında bir özerkleştirme sorunu olduğuna işaret etmiş ve "*Özerkleştirme alanında ise itiraf ederim ki ölçüyü kaçırdık. 'Pazar ekonomisi, demokrasinin gereğidir, IMF'nin isteğidir' denildi. Birçok kamu kurumu, devletin ve hükümetin etki alanı dışında, denetim alanı dışında başına buyruk kuruluşlar haline geldiler… Tabii bundan en büyük zararı bazı toplum kesimleri ile üreten sektör görüyor, ama bankacılık alanında gerek başka bazı duyarlı konularda devlet tümüyle devre dışı bırakılmış oluyor. Buna biz tahammül edebiliriz ama halk tahammül edemiyor* (Ecevit 2002)*."*diyerek bağımsız düzenleyici kurulların oluşturulması konusundaki çekincesini ifade etmiştir.

TÜSİAD'ın Bağımsız Düzenleyici Kurullarla (BDK) ilgili raporunda 1990'lı yıllardaki istikrarsız siyasi ortamın, patronaj, siyasi kayırmacılık, hizmet kayırmacılığı ve rant kollama gibi nedenlerle siyasi yozlaşmanın BDK'ların oluşumuna ortam sağladığı, hatta siyasi yozlaşmaya tepki olarak kuruldukları sektörler ve yetkileri konusunda biraz da fazla cömert davranıldığı saptamasına yer verilmiştir. Ancak aynı raporun izleyen değerlendirmelerinden sermayenin güvenlik ihtiyacının karşılanmasının bir gereği olarak BDK'ların kurulmasının zorunluluğuna yapılan vurguyu görmek mümkündür. Yatırımcılar, elektrik, doğalgaz ve telekomünikasyon gibi sektörlerde yüksek batık maliyeti gerektiren yatırımları üstlenmek için sektörle ilgili düzenlemelerin öngörülebilir olmasını istemektedir (TÜSİAD 2002: 62). Raporda ifadesini bulan gerekçe özel girişimcilerin alması gereken risklerin toplumsallaştırılmasının özerk kurumlar eliyle gerçekleştirileceğinin işaretini vermektedir. Bu açıdan bakıldığında birikimin ulaştığı bu aşamada müdahalenin sadece biçimi değil ölçek ve araçları da değişime uğramıştır. Emekçi sınıfın özellikle bu sektörlerde kendi tavrı ve taleplerini seslendireceği bir muhatap ortadan kalkarken sermaye sınıfının özerk kurumlar

üzerindeki muhtemel etkisi işleyişin yönünü belirginleştirmektedir. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun (TİSK) 1999 yılında yayınlanan bir değerlendirme raporunda Türkiye'de sermaye birikiminin ve vasıflı müteşebbisin yeterli düzeyde olduğuna dikkat çekilerek artık özelleştirmelerin hızlıca yapılması önerilmektedir. TİSK'in değerlendirmesinde, "1999 yılına kadar 4.623 milyar dolar olarak gerçekleşmiş özelleştirmeler toplamı diğer ülkelerle karşılaştırıldığında başarısız ve yavaş ilerleyen bir süreci anlatmaktadır. İşte bu ataletten kurtulmanın yolu koordinasyonu sağlayacak bağımsız üst kurulların kurulmasıdır" (TİSK Yayın No:186).

Bağımsız düzenleyici kurullar özelleştirme uygulamasının genişletilerek yaygınlaştırılmasında önemli bir işlevi yerine getirmişlerdir. Kapitalist sistemin sürekli genişleme eğiliminin sonucu olarak kapitalist ilişkiler dışında kalan alanların sisteme içerilmesi sürecinde BDK'ların önemli bir fonksiyonu yerine getirdiği Türkiye'deki uygulamalarda ortaya çıkmıştır. Sistemin yeniden üretilmesinin bir gereği olarak başlayan dönüşüm süreci 1990'ların sonlarından itibaren derinleşerek kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur. Kapitalist sisteme geç eklemlenen Türkiye'de de yaşanan gelişmeler bu çerçeve üzerinden değerlendirilmelidir. 1980 yılında başlayan süreç uluslararası örgütlerin ve egemenlik alanını sürekli genişletme eğilimindeki sermayenin belirlemeleri doğrultusunda 2000'li yıllarda bir yeniden yapılanmayı gerekli kılmıştır.

Türkiye'de bağımsız düzenleyici kurullarla ilgili süreç 1981 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'nun kurulması ile başlayıp 1994 yılında ise Rekabet Kurumu ve Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)'nun oluşturulmasıyla devam etmiştir. IMF ile 1998 yılında başlatılan müzakereler sonrasında ise sürecin hızlandırıldığı gözlenmektedir. 1999 yılında mali piyasaların düzenlenmesi bağımsız bir üst kurul olarak kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'na devredilmiştir. 2000 yılında Telekomünikasyon Kurumu (TK), 2001 yılında Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) ve Şeker Kurumu (ŞK) kurulmuştur. 2002 yılında ise Kamu İhale Kurumu (KİK) ve Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK) kurulmuştur. Bağımsız düzenleyici kurumlar Türkiye'de sermaye birikiminin ulaştığı aşamaya bağlı olarak bir taraftan yerel sermayenin uluslararasılaşma ve küresel sermaye ile işbirliği yapabilmesinin yolunu kolaylaştırmak diğer taraftan değerlenme ihtiyacındaki uluslararası sermayeye yeni alanlar yaratmak üzere önemli bir kurumsal yapılanma ortaya koymuştur. Bağımsız kurumlar ekonominin siyasetin etkilerinden arındırılması söylemiyle meşruiyet kazanmıştır. Bu söylemle siyaset alanının dışında bırakılan ekonominin en kritik sektörlerinde (enerji, tarım, telekomünikasyon) karar alma süreçleri yeniden yapılanma bağlamında özerkleştirilmekte/özelleştirilmektedir. BDK'lar tarım, telekomünikasyon ve enerji gibi çok önemli yatırım alanlarının düzenlenmesini sermaye denetimine açarken siyasetin bu alanlardaki etkisi azaltılmaktadır. Özellikle tarım alanını düzenleyen BDK'lar bireysel üreticiliğin tasfiyesi yönünde önemli düzenlemelerin hayata geçirilmesinin yolunu açmıştır. BDK'ların oluşturulmasının gerekçelerinden birisi de iyi düzenlenmiş rekabetçi piyasanın oluşturulmasıdır. Ancak özellikle telekomünikasyon ve enerji sektörlerinde düzenleme işleviyle donatılmış olan bağımsız düzenleyici kurullar kamu tekelinin özel tekele dönüşmesi noktasında önemli bir fonksiyonu yerine

getirmiştir. Özelleştirme uygulamasının birikim sürecinin ulaştığı aşamayla ilişkili olarak genişletilmesi ihtiyacı BDK'ların oluşturulmasının temel gerekçelerinden birisi olarak öne çıkmaktadır. Enerji, telekomünikasyon ve tarım alanlarının özelleştirilmeye konu edileceğinin işaretlerinin verildiği bir aşamada bu alanlardaki düzenleme yetkisinin sermaye denetimine devredilmesi mantıki bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın sınırları gözetilerek özelleştirme uygulamasında yeni bir aşamanın alt yapısının inşasında bağımsız düzenleyici kurulların oynadığı rol incelenecektir. Bu amaçla özellikle 2000'li yıllarda büyük ölçekli ve daha hızlandırılmış özelleştirme uygulamalarının görüldüğü alanlardaki düzenlemelere ağırlık verilecektir. Ancak bundan önce Türkiye'de ki özelleştirme süreci veriler ile aktarılacak daha sonra tarım ve enerji alanlarında gerçekleştirilen özelleştirmeler, yapılan düzenlemelerle ilişkilendirilerek değerlendirilecektir.

5. Türkiye'de Özelleştirme Süreçleri

Geç kapitalistleşen bir ülke olan Türkiye'de 1980'de başlatılan yeniden yapılanma sürecinin en önemli uygulamalarından birisidir "özelleştirme". Türkiye'nin sermaye birikiminde devlet ve sermaye sınıfının kurduğu ilişkiler sürecin her aşamasında yeni aktörler ve dolayısıyla yeni bir form kazanmıştır. Birikim sürecinin erken aşamalarında devlet sürecin doğrudan düzenlenmesi ve olgunlaşması için fiili olarak üretim süreçlerinin içinde yer alırken birikiminin ulaştığı aşama ve ulaşılan bu aşamanın özgün koşullarına bağlı olarak yürüttüğü bu faaliyetleri sermayeye devretme gerekliliği ile karşı karşıya kalmıştır. Devletin bu yönde bir tercihi ortaya koymasında birikiminin sürdürülme zorunluluğu başlangıç için temel faktörlerden birisidir. Sermaye ile kurduğu ilişkilerde kendisini sürekli olarak yeniden üretebilmesinin kodlarını taşıyan devlet bu noktada ortaya koyduğu tercihle aslında kendi varlığı ile sermayenin de yeniden üretilebilmesinin koşullarını yaratmaktadır. Ancak ifade edildiği gibi bu karşılıklı bir ilişkidir ve sermayenin varlığını sürdürme koşullarından birisi *genişleyerek kendisini yeniden üretmesinde* anlam bulur. Özelleştirme işte bu aşamada bir taraftan birikimin genişleyerek sürdürülmesini sağlayacak ama öte taraftan toplumsal düzeyde kurulan bütün ilişki biçimlerini yeniden düzenleyecek önemli bir politika aracı olarak ortaya çıkmıştır.

Özelleştirme sermaye birikim sürecinin ulaştığı aşamaya bağlı olarak genişleme eğiliminde olan bir uygulamadır. Kamu ve özel sektör arasında bir el değiştirme operasyonu gibi görünen özelleştirmenin bununla sınırlı olmadığı, devlet, işçi sınıfı ve sermaye sınıfı arasındaki ilişkileri yeniden biçimlendirdiği, ortaya konulan uygulamalar sonrasında açığa çıkmıştır. Sermaye çevreleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından dile getirilen ve başlangıçta devletin ticaret yapmaması gerektiğinin altını çizen ve nispeten daha masum gibi görünen talepler süreç içinde kamunun tüm nefes alanlarına kadar yayılma eğilimini ortaya koymuştur. Meta olmayan kolektif üretim alanlarının yanında doğal kaynakların, akarsuların, ormanların metalaşmaya konu edilmesi bu taleplerin ulaştığı boyutu göstermesi açısından önemlidir. Sermaye, kendisini genişleyerek yeniden üretme ihtiyacından hareketle her alanı kendi kâr mantığı içinde değerlendirirken devlet yasal düzenlemeler aracılığı ile bu taleplerin büyük çoğunluğunu karşılar bir konumda durmaktadır. Sermayenin genişleme eğiliminin doğal sonucu olarak başlangıçta

KİT'lerin sonrasında ise sermayenin genişleyerek kendisini yeniden üreteceği bütün alanların özelleştirme kapsamına alınması söz konusu olmuştur.

1980 sonrasında uygulanmaya başlanan neoliberal politikanın en önemli araçlarından olan özelleştirme Türkiye'de iki alt dönem üzerinden değerlendirilebilir. Birinci evrede 1980'lerin ortasından başlayarak 1998 yılında IMF ile yapılan yakın izleme anlaşmasına kadar süren ve nispeten ağır işleyen bir özelleştirme süreci işlemiştir. Bu dönem sermaye birikiminde sermayenin iki farklı biçiminin, sırasıyla ticari ve para sermayelerin hegemon konumda olduğunu görmek mümkündür. EKÜ'lerde değersizleşme sorununun sürmekte olduğu bu dönemde para sermayenin hareketleri yereldeki sermayenin pozisyonu üzerinde de etkili olmuştur. 1980'li yılların sonlarına kadar süren ticari sermayenin hâkimiyeti 1989'daki finansal serbestleşme dalgasıyla birlikte yerini para sermayeye bırakmıştır. 1980'lerin ortasından başlayıp 1998 yılına kadar devam eden süreç Türkiye'de özelleştirmeler açısından yavaş işleyen bir dönemi işaret eder. Bu dönemde daha çok küçük-orta ölçekli ve parçalı yapılardan oluşan işletmeler özelleştirilmiştir. Tablo 1.de Türkiye'de 1986 yılından 2015 yılına kadar gerçekleştirilen özelleştirmeler verilmiştir.

Tablo 1. 1986-2015 Yılları Arasında Türkiye'de Özelleştirme Gelirleri (Milyon ABD Dolar)

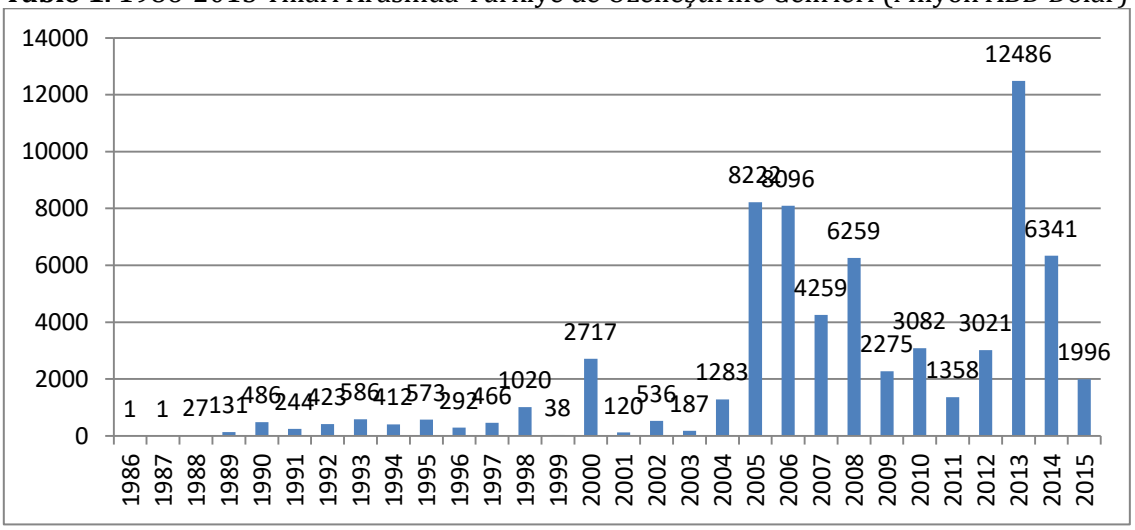

Kaynak: oib.gov.tr Erişim Tarihi: 21.09. 2016

Çalışmada ikinci dönem özelleştirmeler 1998 sonrasında başlatılmakta ve günümüze kadar gelen süreci kapsamaktadır. Daha hızlı işleyen bir özelleştirme sürecini içeren bu dönemi kendi içinde alt dönemler üzerinden izlemek yerinde olacaktır. 1998-2001 yılları arasında Türkiye'de ard arda yaşanan krizler özelleştirme programında bir durgunluk yaşanmasına neden olmuştur. Ancak 2000'li yıllarda neoliberal politikaların eksiksiz uygulanması konusundaki kararlılık büyük ölçekli kamu işletmelerinin hızlı bir şekilde özelleştirilmesi sonucunu getirmiştir. Özelleştirmenin bu evresinde kamunun işleyiş mantığındaki dönüşüm, sermayenin karar alma süreçlerine içerilmesini sağlayacak düzenlemelerle gerçekleşmiştir. Bağımsız Düzenleyici Kurulların etkin bir yapıya kavuşturulması ile özelleştirme süreçlerinde önemli bir ivme kazanılmıştır. 2000'li yıllarda üretken sermaye eğiliminin açığa çıktığı görülmekle birlikte sermayenin genel tercihinin yeni yatırımlara girişmek yerine kamuda mevcut devasa

işletmelerin mülkiyetini özelleştirmeler suretiyle ele geçirmek yönünde olmuştur. 2000'lerin ortalarından sonra, uzun süreden beri altyapı hazırlıkları gerçekleştirilen Kamu Özel Sektör Ortaklığı (KÖO) biçimindeki özelleştirmeler de bu dönem kapsamında değerlendirilmektedir. KÖO modeli kullanılarak gerçekleştirilen özelleştirmelerde sermaye daha çok hizmet kategorisi içinde değerlendirilen altyapı yatırımlarının yanında sağlık eğitim gibi temel hizmet kategorilerine yönelmiştir. 1990'ların sonlarından itibaren kamu mantığında yaşanan değişimle birlikte temel hizmet alanlarının özel kâr alanları içinde değerlendirilmesi bu gelişmenin bir boyutunu oluştururken özellikle enerji alanını kapsayan altyapı hizmetlerinin özelleştirilmesi diğer boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye'de özelleştirme uygulamasına ilişkin olarak yapılan bu dönemlendirme aşağıdaki tabloda ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. Türkiye'de Özelleştirme Dönemleri

Özelleştirme Dönemleri	Dönemin Genel Karakteristiği	Döneme Hâkim Sermaye Biçimi	Özelleştirilen İşletmenin Büyüklüğü	Hâkim Sermaye Eğilimi
Özelleştirmeye Hazırlık (1980-1986)	Özelleştirmeler İçin Yasal ve Kurumsal Altyapının Oluşturulması	Meta Sermaye		Merkezileşme
1.Dönem Özelleştirmeler (1986-1998)	Sermayenin Saçılması Suretiyle Yeni Sermayelerin Birikim Sürecine Eklemlenmesi, Kamudan Özel Sektöre Sermaye Transferi, Meta Sermayenin Tekelleşmesi	Meta ve Para Sermaye	Küçük ve Orta Ölçekli	Saçılma*, Merkezileşme
2. Dönem Özelleştirmeler (1999-2015)	Yeniden Düzenleyici Devlet Yapılanması İle Sermayenin Merkezileşmesi ve Sermayeye Yeni Değerlenme Alanlarının Açılması	Üretken Sermaye	Büyük Ölçekli	Merkezileşme, Yoğunlaşma

*Bu dönemdeki özelleştirmeler, birikim sürecine daha geç aşamalarında eklemlenmiş küçük ve orta ölçekli sermayeler yanında yereldeki servet biçimlerinin sermayeye dönüştüğü bir gerçekleşmeyi ifade eder. Tamamı bu şekilde gerçekleşmemekle birlikte saçılma bu dönemde mekânın her köşesindeki sermayelerin sistemle daha güçlü bağlar kurmasının önünü açmıştır.

Tablo 1. de yer alan özelleştirme gelirleri değerlendirildiğinde 1999 yılından 2015 yılına kadar gerçekleştirilen özelleştirmelerin önemli bir büyüklüğe ulaştığı gözlenmektedir. Özellikle 2004 yılından sonra özelleştirme gelirlerinin artış göstermesinde BDK'ların önemli bir rolünün olduğu değerlendirilmektedir. 2000'li yıllarda özelleştirmelerin hızlanan bir evreye girmesinde, 2003 yılında özelleştrme yasasında yapılan değişikliklerin de önemli bir etkisi vardır. Yapılan değişikliklerle, bürokratik usuller basitleştirilerek siyasi idarenin Özelleştirme İdaresi'nin üzerindeki etkisi güçlendirilmiştir (Buğra, A.-Savaşkan, O. 2014: 131). Tablo 2. de ikinci dönem özelleştirmeler olarak ifade edilen bu aşamada Türk Telekom, TÜPRAŞ, TEKEL gibi büyük ölçekli işletmelerin blok satış5 yöntemi ile özelleştirildikleri görülmüştür. Üretken sermaye biçiminin hakim olduğu dönemde, gerçekleştirilen özelleştirmeler sermayenin merkezileşmesi sonucunu yaratmıştır. Tarım ve enerji alalarında gerçekleştirilen özelleştirmeler ile BDK'ların ilişkisi ilerleyen başlıklarda ele alınacaktır.

[5] Türkiye'de uygulanan özelleştirmelerde; blok satış, işletme tesis satışı, halka arz, borsada satış, varlık satışı ve bedelsiz devir gibi yöntemler kullanılmaktadır. 2015 yılı itibariyle gerçekleştirilen özelleştirmelerin %53'ü blok satış yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. %22 işletme tesis satışı, %14 halka arz, %7 varlık satışı, % 2 borsada satış ve geriye kalan %2'lik oran ise kamu kurumlarına devir biçiminde gerçekleşmiştir (www.oib.gov.tr).

5.1. Tarım Sektöründe Özelleştirmeler; ŞK ve TAPDK

Türkiye'de özelleştirmenin ilk döneminde uygulandığı alanlardan biri tarım sektöründe faaliyet gösteren KİT'lerin özelleştirilmesidir. Et Balık Kurumu (EBK) ve Süt Endüstrisi Kurumu (SEK)'in özelleştirilmesi Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesindeki devlet üretme çiftliklerinin özelleştirme kapsamına alınması ile başlayan süreç 1990'ların sonundan itibaren yeni bir evreye ulaşmıştır. GATT Uruguay Raundu'nda tarımla ilgili yürütülen müzakerelerin bu yeni aşamanın olgunlaşmasında önemi büyüktür. Burada yürütülen müzakereler sonunda üye ülkeler tarım ürünlerinin ithalatına uyguladıkları tarifeleri indirecekler, üretim desteklerini ve ihracata uyguladıkları teşvikleri azaltacaklardır (Öztürk 2003: 45). Temel olarak politikayı belirleyen bu gelişmenin ardından Türkiye'nin bu yıllarda ardı ardına yaşadığı ekonomik krizler ve IMF ile yürüttüğü müzakereler yanında Avrupa Birliği (AB) ile yürüttüğü müzakereler de sürecin şekillenmesinde etkili olmuştur. Tarım sektöründe belli pazarların BDK'lar eliyle kontrol edilmesi ve düzenlenmesi yerel ve uluslararası sermayenin talepleri arasındadır. Bir anlamda bireysel üreticiliğin tasfiyesi anlamına gelen süreç şeker üretimini düzenleyen Şeker Kurumu (ŞK)'nun ve tütün ve alkollü içkiler piyasalarını düzenleyen Tütün ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK)'nun oluşturulması ile ilerlemiştir. Her iki kurum da ilgili piyasaların düzenlenmesi işlevi ile görevlendirilirken kurullarında sermaye sınıfını temsil eden üyeler bulundurmaktadır (Bayramoğlu 2005: 368-9).[6] Tarım sektörünün sermayeye yeni kâr alanı açmak üzere düzenlendiği bu yapıda sermaye sınıfı doğrudan temsil edilirken alt metinlerdeki detaylar küçük ölçekli tarımla uğraşan kesimler için sektörden tasfiyenin önünü açacak düzenlemeler içermektedir.[7]

2001 yılında çıkarılan 4634 sayılı şeker kanunu kapsamında şeker kurulu oluşturulmuş bu arada Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi (TŞFAŞ) özelleştirme kapsamına alınmıştır. Kanunla şeker sektöründe kamu üretimi ve desteği ortadan kaldırılmaktadır (Bayramoğlu 2005: 367). Kurul, "Türkiye'de şeker rejimini, şeker üretimindeki usul ve esaslar ile fiyatlandırma, pazarlama şart ve yöntemlerini düzenlemek" yetkileriyle donatılmıştır. Kurul üyeliği için belirlenen şartları sağlamak kaydı ile on yıl sektörde çalışmış kamu veya özel sektör temsilcilerinin atanabiliyor olması özel sektörün temsilcilerinin kurulda yer almasının önünü açmıştır. Şeker kurulunda sermaye temsilcilerinin üye olarak bulunabilmesi sektörün uluslar arası önemli temsilcilerinden ABD kökenli bir

---

[6] Şeker sektörünü düzenlemek üzere oluşturulan şeker kurulunda ABD'li bir şirket olan Cargill'in sektörde en büyük paya sahip olmasının yanında kurulun karar alma organında temsilci bulunduruyor olması bağımsız kurul yapılanmasının sermaye kesimleri için önemini ortaya koymaktadır (Bayramoğlu 2005: 370-1).

[7] Bağımsız Düzenleyici Kurullar eliyle devlet ve sermaye ilişkileri yeniden biçimlendirilmiştir. BDK'ların oluşturulma gerekçesi kamu elindeki tekellerin rekabetçi bir yapıya kavuşturulmasıdır. Ancak kurulların oluşturulmasına olanak sağlayan yasal düzenlemeler incelendiğinde bu amacın göz ardı edildiği görülmektedir. 4733 Sayılı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 6. Maddesinde, "*Türkiye'de tütün mamulleri üretmek isteyenlerin; yıllık üretim kapasitesi tek vardiyada, sigara için iki milyar adet, diğer tütün mamulleri için ise onbeş tondan az olmayan, tütün hazırlama bölümleri dahil tam ve yeni teknoloji ile tesisler kurmaları şarttır." Bu fıkrada yer alan, "tam ve yeni teknoloji ile" ibaresi 1/8/2003 tarihli ve 4971 sayılı Kanunun 12. maddesiyle "entegre" olarak değiştirilmiş; daha sonra da "entegre" ibaresi, 25/12/2003 tarihli ve 5035 sayılı Kanunun 47 . maddesiyle"tam ve yeni teknoloji ile" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir. Bu yönde bir düzenleme ile üretim araçlarını yenileme potansiyeli olmayan işletmeler üretim sürecinden dışlanmış olmaktadırlar.*

firma olan Cargill'in kurulda üye sıfatı ile yer almasını sağlamıştır. Kurulun kanundan kaynaklanan yetkileri arasında; ülkede şeker pancarı üretiminin, şeker üretiminin ve iç pazara verilecek şeker miktarının kotalarla belirlenmesi ve belirlenen kotaların şirketlere dağıtılması bulunmaktadır (Oyan 2004: 60).

Bireysel üreticilere üretim desteği olarak ziraat bankasından yapılan kredi desteği kesilmiş bunun yerine üretim yapmamaları karşılığında Doğrudan Gelir Desteği uygulamasına geçilmiştir. Bu destek tarım sektöründe yeniden yapılanma sürecinde oluşabilecek toplumsal muhalefeti yumuşatmanın yöntemi olarak görülmelidir. Zaten bu uygulama da IMF ile 2002 yılında yürütülen istikrar programı kapsamında faiz dışı fazla yaratma hedefinin gereği olarak ödenekler arası kaydırma suretiyle başka alanlarda kullanılmıştır.

Tarım sektöründe bir diğer bağımsız kurul ise tütün ve alkollü içkiler piyasasını düzenleyen TAPDK'dır. 4733 sayılı kanunla 2002 yılında oluşturulan kurumun kanunda belirlenen amacı; tütün ve tütün mamullerinin Türkiye'de üretimine iç ve dış alım ve satımına ilişkin esasları düzenlemektir. Kurul üyeleri arasında Şeker Kurulu'nda olduğu gibi özel sektör temsilcisinin yer almasına olanak veren düzenleme mevcuttur. Kanun, tütünde destekleme fiyatı uygulamasına son vermiştir. Kanunun 6. maddesi tütün üreticilerinin ürünlerinin satışının yazılı sözleşme esası ve/veya açık artırma usulü ile yapılacağını düzenlemiştir. Ürünün fiyatı tüccar ve üretici arasında belirlenecektir. Aynı madde tütün üreticiliği için gerekli şartları da belirlemiştir. Buna göre "*Türkiye'de tütün mamulleri üretmek isteyenlerin; yıllık üretim kapasitesi tek vardiyada, sigara için iki milyar adet, diğer tütün mamulleri için ise on beş tondan az olmayan, tütün hazırlama bölümleri dahil tam ve yeni teknoloji ile tesisler kurmaları şarttır*." Bu düzenleme ve destekleme fiyat uygulamasının durdurulması bireysel üreticiler için tütün piyasasının sonlandırıldığı anlamına gelmektedir.

Tütün piyasasının serbestleştirilmesi de yine kanunla düzenlenen gelişmelerdendir. Yaşanan gelişmeler 1980 dönüşümünün ulaştığı aşama ile ilgilidir. Serbest piyasanın her alanda hâkim kılınması hedefine bağlı olarak 1980 sonrası TEKEL yatırımları yavaşlatılmış ve 1984 yılında tamamen durdurulmuştur. Aynı yıl yabancı sigara ithaline izin verilirken 1985 yılında yabancı tütün ekimine izin verilmiştir. 1986 yılında sigarada devlet tekelinin kaldırılması yönünde yasal düzenleme yapılmıştır. 1989 yılında tütün ithalatı serbest bırakılmış 1989-92 yılları arasında ise yabancı sigaraların içerde yabancı ortakla üretilmesine izin verilmiştir (Oyan 2004: 62). Bu kapsamda 1990 yılında Philip Morris-Sabancı Holding işbirliği ile İzmir torbalıda sigara fabrikası kurulmuş (Öztürk 2003:50) 1992 yılında fabrika üretime başlamıştır (Oyan 2004: 62). TEKEL KİT statüsünden çıkarılarak İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne alınmış ve özelleştirilme süreci başlatılmıştır. 2001 yılında ÖYK kararı ile özelleştirme kapsamına alınan Tekel 2003 yılında alkollü içkiler ve sigara bölümlerine ayrılarak A.Ş. olarak tanımlanmıştır. Alkollü İçkiler Sanayi A.Ş. için 2003 yılında ihale açılmış Nurol-Limak-Özaltın-Tütsab Ortak Girişim Grubunun (OGG) kurduğu Mey İçki'ye satılmış, devir işlemleri ise 292 milyon $ bedel karşılığında 2004 yılında gerçekleşmiştir. Özelleştirme kapsamında Tekel'e ait 17 fabrika ve taşınmazlar da Mey İçki'ye devredilmiştir (ÖİB). Özelleştirmeden iki yıl sonra 2006 yılında Mey İçki %92 hissesini 810 milyon $ karşılığında ABD kökenli Texas Pacific Group'a satmıştır.

Tekel'in alkollü içkiler bölümünün özelleştirilmesinde süreç bununla da sınırlı kalmamış 2011 yılında Mey İçki İngiliz kökenli Diageo şirketine 2,1 milyar $ karşılığında satılmıştır (Hürriyet 22.02.2011). Özelleştirmenin başlangıçta doğrudan sonrasında ise dolaylı olarak etkili olduğu bu süreç sermayenin merkezileşmesinin önemli bir örneğini oluşturmanın yanı sıra pazarın uluslararası sermayenin kontrolüne geçmesinin de önünü açmıştır. Tekelin tütün işletmelerinin en büyük bölümünü oluşturan Sigara Sanayi İşletmeleri ve Ticareti A.Ş. 2008 yılında British American Tobacco (BAT) firmasına bir bütün olarak varlıkları ve logosu ile birlikte 1,72 milyar dolar bedelle satılarak özelleştirilmiştir. 2005 yılında tekelin bağlı ortaklığı olan Teka Puro Üretim ve Ticaret A.Ş. 1,325 milyon dolar bedelle özelleştirilmiştir. Tekeldeki bu özelleştirmelerle tütün ve alkollü içki piyasalarında kamu payı kalmamış piyasa büyük oranda yabancı sermayenin kontrolüne terk edilmiştir. Tekelin kaya, göl ve deniz tuz üretim ve dağıtım işletmeleri de özelleştirilmiş ve kamu bu sektörden de tamamen çekilmiştir. Tütün üreticileri için destekleme alımları yapan Tekel'in özelleştirilmesi tütün üreticileri açısından da önemli sonuçlar yaratmıştır.

5.2. Enerji Sektöründe Özelleştirmeler ve EPDK

Enerji, sermayenin sosyal döngüsünün tüm aşamalarında yer aldığı için kapitalist birikim sürecinin yeniden üretilmesinde önemli bir yere sahiptir. Maddi üretim süreçlerinde önemli bir girdi olarak kullanılan enerji Türkiye'de birikim sürecinin erken dönemlerinde üretim ve sunum aşamaları devlet tarafından gerçekleştirilen altyapı hizmetleri içinde değerlendirilmiş, büyük ölçeklerde sermaye yatırımları gerektiren bir alan olması nedeniyle yeterli birikime ulaşmamış olan sermaye bu alana yatırım yapmaktan uzak durmuştur. Ancak birikim sürecinde gelinen aşamaya bağlı olarak sermaye bu alana olan ilgisini artırmıştır. Yerli ve yabancı sermayenin enerji sektörüne ilgisi gelecek beklentileri üzerinden şekillenmektedir. Türkiye'nin yıllık elektrik enerjisi talebinin 2020 yılına kadar ikiye katlanarak, 200 TWh'den 400 TWh'ye çıkması beklentisi sektöre ilginin artarak devam etmesini anlamlı kılmaktadır (Ekonomist 26.02.2012)

Enerji sektörüne sermayenin ilgisini artıran bir diğer faktör enerji piyasasının serbestleştirilmesi yönünde atılan adımlardır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren uygulanan neoliberal politikalar kapsamında, hizmet üretilen bütün alanlar gibi enerji yatırımlarını içeren altyapı yatırımları da serbestleştirme politikaları kapsamında özel sektöre açılmıştır. Bu başlıkta enerji sektöründe uygulanan serbestleştirme politikaları kapsamında hangi gelişmelerin yaşandığı elektrik enerjisi üretim ve dağıtım ağlarının özelleştirilmesi üzerinden aktarılacaktır.

Elektrik sektöründe özelleştirme sürecinin ilk adımı Türkiye Elektrik Kurumu[8] (TEK)'nun 1993 yılında üretim ve iletim birimlerinin TEAŞ'a dağıtım birimlerinin ise TEDAŞ'a verilmesi ile atılmıştır. 2001 yılında yeni bir düzenleme yapılmış ve TEAŞ'ın üretim birimleri EÜAŞ'a, iletim birimleri TEİAŞ'a ve ticaret birimleri de TETAŞ'a verilmiş böylece TEDAŞ ve EÜAŞ'ın özelleştirilmesinin yolu açılmıştır (Ataay 2006: 107). 2001 yılında çıkarılan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile

[8] TEK 1970 yılında "kamu hizmeti" anlayışı ile kurulmuştur. Kuruluş amaçları arasında kamunun planlı dönemdeki bütün yatırımları gibi özel sektöre ucuz girdi sağlamak yanında "sosyal devlet" anlayışı ile tüketiciye ucuz enerji ulaştırmak bulunmaktadır (Ataay 2006: 104).

EPDK elektrik piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumlu kurul haline getirilmiş ve elektrik piyasasında hizmetten TEK'in sorumlu olduğu ve özelleştirmelerin ilgili bakanlığın imzalayacağı 'imtiyaz sözleşmeleriyle' gerçekleştirildiği modelden EPDK'nın düzenlediği ve 'lisans' verdiği bir yapıya geçilmiştir (Ataay 2006: 108). EPDK elektrik kanunu ile oluşturulmuş ancak daha sonra kanunda yapılan düzenleme ile bütün enerji alanlarının düzenlenip denetlenmesi görevleri ile donatılmıştır. Ulusal ve uluslararası sermaye çevrelerinin enerji alanında yapılacak özelleştirmelerde yer almaları bu alanın düzenlenmesi ile kolaylaştırılmıştır. EPDK elektrik, petrol, sıvılaştırılmış petrol gazları (LPG) ve doğalgaz piyasalarının düzenlenmesi ve bu piyasaların rekabetçi bir yapıya kavuşturulması amacıyla oluşturulmuştur.

Bu düzenlemelerin hayata geçirilmesiyle birlikte 2005 yılından itibaren TEDAŞ'a ait taşınmazların özelleştirilmesine başlanmıştır. 17 Mart 2004 tarihli Elektrik Enerjisi Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi ile Türkiye'nin dağıtım şebekesi 21 dağıtım bölgesine ayrılmış ve bunlardan yirmisi Anonim Şirket statüsünde dağıtım şirketi olarak düzenlenmiştir. Elektrik Piyasası Kanununa göre dağıtım şirketleri bölgesel tekeller olarak işletilecektir. Özelleştirmeler İşletme Hakkının Devri (İHD) modeline göre yapılacaktır. Bu modele göre yatırımcı özelleştirilen dağıtım şirketinin bulunduğu bölgede elektrik dağıtım lisansına sahip tek şirket olacak, tesislerin mülkiyeti Tedaş'ta kalırken yatırımcı sadece işletme hakkına sahip olacaktır.[9] 2009 yılından itibaren de dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesine başlanmış ve bugüne kadar toplam 18 dağıtım şirketinin özelleştirilmeleri tamamlanmıştır.[10]

ÖİB'ye göre elektrik dağıtım özelleştirmelerinin amacı; varlıkların verimli işletilmesi ve maliyetlerin düşürülmesi, elektrik enerjisi arz güvenliğinin sağlanması ve arz kalitesinin artırılması, kayıp ve kaçakların önlenmesi, yenileme ve genişletme yatırımlarının özel sektör tarafından yapılması, rekabet sonucu sağlanan faydaların tüketicilere yansıtılmasıdır (ÖİB). Elektrik dağıtım ağlarının özelleştirilmesinde "gelir tavanı" ile şirketlere tüketim miktarından bağımsız gelir garantisi verilmektedir. Dağıtıcı firma beklediği geliri sağlayamaması durumunda elektriğe zam yaparak önceki yıl sağlayamadığı gelirin farkını tüketiciye yansıtabilecektir (Ertuğrul 2009: 529).

Sonuç

1980 sonrası süreçte devlet iki ana eksen üzerinden dönüşümünü gerçekleştirmiştir. 1980'le başlayıp 1990'ların sonlarına kadar devam eden dönüşüm süreci yapısal reformlar, kuralsızlaştırma ve özelleştirme üzerinden giderken ticari ve finansal serbestleşme, uluslararasılaşma ve devletin küçültülmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilmiştir. 1990'ların sonlarından itibaren devletin birikim sürecindeki rolü yeniden düzenleyici bir biçim kazanırken sermayenin dünya ölçeğinde birikim sürecine eklemlenmesi kurumsal ve yasal düzenlemeler üzerinden gerçekleşmiştir. Bu aşamada yerli ve uluslararası sermayenin hareketi önünde engel teşkil eden kurumlar dönüştürülürken

[9] ÖİB;Türkiye Elektrik Dağıtım Sektörü Özelleştirmesi, Tanıtım Broşürü

[10] Özelleştirilmesi tamamlanan şirketler; Başkent, Meram, Sakarya, Osmangazi, Çamlıbel, Uludağ, Çoruh, Yeşilırmak Fırat, Trakya, Akdeniz, Aras, Dicle, Gediz, Toroslar, Vangölü, Boğaziçi ve İstanbul Anadolu Yakası Elektrik Dağıtım şirketleridir (oib.gov.tr).

sermayenin hareketinin kesintisiz sürdürülebilmesi için yeni kurumlar da ihdas edilmiştir. Yeni oluşturulan kurumlar sermayenin karar alma süreçlerinde daha aktif bir rol oynamasının yolunu açmış ve sermaye, birikim sürecine, yönetim ve karar alma etkinliği ile katılmaya başlamıştır. Dönemde yapılan düzenlemeler sermayenin tahakküm alanını daha da genişletmiş, neoliberal politikanın diğer uygulamalarında olduğu gibi özelleştirmelerde de önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin en büyük KİT'leri yanında kamu hizmetleri ve doğa gibi ortak mülkiyete konu olan her şey metalaştırılmıştır.

Çalışmada "ikinci özelleştirme" dönemi olarak belirlenen süreçte sermayenin yeniden değerlenme koşullarının yaratılması belirleyici olmuştur. Üretken sermayenin merkezileşme eğiliminin belirleyici olduğu bu dönemde gerçekleştirilen özelleştirmeler bu eğilimin daha keskin bir şekilde açığa çıkmasına yol açmıştır. Türk Telekom, Tüpraş, Tekel, Petkim, Poaş ve Erdemir gibi Türkiye'nin çok büyük ölçekli KİT'lerinin tek bir özelleştirme işlemi ile sermayeye devredilmesi üretken sermayenin merkezileşmesinde belirleyici olmuştur.

Sonuç olarak özelleştirme birikim sürecinin sürekliliği içinde sermayenin birikim ve yeniden üretim süreçlerinin sürekliliğini sağlayan bir uygulama olarak tarihsel süreçteki yerini almıştır. Sermaye birikiminin sürdürülmesi zorunluluğu sürecin bu aşamasında kamu girişimlerinin alabildiğine küçültülmesi ve kamu bünyesinde bulunan değerlenme alanlarının sermayeye aktarılmasıyla sağlanmıştır. Bu çerçevede sermayenin yeni değerlenme alanlarına yönelmesinin bir ifadesi olarak özelleştirme pratiği mantıki sonuçlarına ulaşmıştır.

Kaynakça

Adams, S,-Mengistu, B. (2008) "The Political Economy of Privatization in Sub-Saharan Africa", Social Science Quarterly, volume 89, Number 1, P. 78-93

Akçay, Ü., Türkay, M. (2006) "Neoliberalizm'den Kalkınmacı Yaklaşıma; Devletin Sermaye Birikimi Sürecindeki Yeri Üzerine" İktisat Siyaset Devlet Üzerine Yazılar, Prof. Dr. Kemali Saybaşılı'ya Armağan İçinde, Bağlam Yayınları, İstanbul

Ataay, F**.** (2007), Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması, Türkiye'de Kamu Reformu Üzerine İncelemeler, De Ki Basım Yayın, Ankara

Bayramoğlu, S. (2005) Yönetişim Zihniyeti, Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul

Bedirhanoğlu, P. (2009) "Türkiye'de Neoliberal Otoriter Devletin AKP'li Yüzü", Der. İlhan Uzgel-Bülent Duru, AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu İçinde, S. 40–65, Phoenix Yayınevi, Ankara

BSB (2007) IMF Gözetiminde On Uzun Yıl 1998-2008 Farklı Hükümetler Tek Siyaset, Yordam Kitap, İstanbul

Buğra, A.-Savaşkan, O. (2014) Türkiye'de Yeni Kapitalizm Siyaset, Din ve İş Dünyası, İletişim Yayınları, İstanbul

Clarke, S. (2004) "Devlet, Sınıf Mücadelesi ve Sermayenin Yeniden Üretimi", Devlet Tartışmaları İçinde, Editör: Simon Clarke, Çeviren: İbrahim Yıldız, S. 225-247, Ütopya Yayınları, Ankara

Cuervo,Alvaro-Villalonga, Belen (2000) "Explaining The Variance In The Performance Effects Of Privatization", The Academy Of Management Review, Vol. 25, No. 3 (Jul, ,2000), pp.581–590

Demir, Ö. (1996) Kurumcu İktisat, Vadi Yayınları, Ankara

Ecevit, B. (2002) "Özerkliğe Tırpan Geliyor", Radikal Gazetesi 28.03.2002

Ercan, F. (2004) "Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği, Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine eleştirel Bir Bakış", Neoliberalizmin Tahribatı İçinde, Derleyenler: Neşecan Balkan-Sungur Savran, S.9-43, Metis Yayınları, İstanbul

Ercan, F. (2000) "Kapitalizm-Küreselleşme Ve Kalkınma Tartışmalar Açısından Devlet: Eleştirel Önermeler-I", İktisat Dergisi, Sayı:404, S. 3–6

Ertuğrul, N.İ. (2009) "AKP ve Özelleştirme", AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu İçinde, Derleyenler: İlhan Uzgel-Bülent Duru, S. 522-533, Phoenix Yayınevi, İstanbul

Friedman, M. (1982) Capitalism and Freedom, The University of Chicago Press, Chicago

Gill, S.-Law, D. (1988) The Global Political Economy Perspectives, Problems, and Policies, The Jhon Hopkins University Press, Baltimore

Harvey, D. (2003) Yeni Emperyalizm, Everest Yayınları, İstanbul

Kepenek, Y., Yentürk, N. (2007) Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul

Miliband, R. (1989) Kapitalist Devlet, Belge Yayınları, İstanbul

Neale, W.C. (1988) "Institutions", Evalutionary Economics Foundaditons of Institutional Thought içinde, Editör: Marc R. Tool, S.227-256

Ohno, K, (2004) "Development Strategy and the Role of Government Policies: Reconsidering the East Asian Experience", New Development Strategies,

Beyond the Washington Consensus İçinde, Edited By: Akira Kohsaka, P. 134- , Palgrave-Macmillan, Newyork

Oyan, O. (2004) "Tarımsal Politikalardan Politikasız Bir Tarıma Doğru", Neoliberalizmin Tahribatı 2 İçinde, Hazırlayanlar: Neşecan Balkan-Sungur Savran, S. 44-67, Metis Yayınları, İstanbul

Öztürk, Y. (2003) "Yeni Yasal Düzenlemeler ve Tarım Sektörü", İktisat Dergisi, Sayı:435, S. 45-51

Poulantzas,N. (2004) Devlet İktidar Sosyalizm, Epos Yayınları, Ankara

Stiglitz, J.E. (2002) Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, Plan B Yayıncılık, İstanbul

TCMB www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi: 11.08.2012)

TİSK Yayın No:186

TÜSİAD (2002) Bağımsız Düzenleyici Kurumlar ve Türkiye Uygulaması

Vergara, F. (2006) Liberalizmin Felsefi Temelleri, Liberalizm ve Etik, İletişim Yayınları, İstanbul

Wood, E. M. (2006) "Küreselleşme Ve Devlet: Sermayenin İktidarı Nerede", Çev. Emel Kahraman, Kapitalizme Reddiye Marksist Bir Giriş İçinde, S. 155–172, Yordam Kitap, İstanbul

Yay, T. (1993) F. A. Hayek'te İktisadi Düşünce: Hayek ve Keynes/Keynesciler Tartışması, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa

E-ISSN: 2547-9628

SRA Strategic Research Academy ©

© Copyright of Journal of Current Researches on Business and Economics is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.